

Влияние на обучението по физическо възпитание и спорт върху компоненти на вниманието при ученичка със специални образователни нужди

Михаела Варнева, Галина Домусчиева-Роглева

The base of all cognitive functions is attention. It has a hierarchical structure which develops gradually and comprises five components: concentration, stability, capacity, flexibility, distribution. The access to education at the comprehensive school and the existence of supportive environment for disabled children who have special educational needs is a premise for equality and equal social possibilities. The aim of the present study is to examine the physical education and sport influence on attention components with a student with SEN. In order to fulfill our aim we used Pieron-Router test for stability and concentration of attention with T. V. Petuhova's flexibility of attention method. The results confirm our hypothesis that the individual physical and sport education with a disabled student who has special educational needs leads to improvement of the stability, concentration, and flexibility of attention.

Key words: Physical education and sport, special educational needs (SEN), stability, concentration and flexibility of attention

ВЪВЕДЕНИЕ

Фундаментът, върху който се градят всички когнитивни функции, е вниманието. То контролира, регулира и организира протичането на психическата дейност. Зависи от възрастта, опита, потребностите и интересите, от някой качества на волята и характера на индивидите. Зад компонентите на вниманието се крият устойчиви психични явления като интереси, мотиви, ценности, нагласи и ориентации, които влияят върху вниманието [6].

Вниманието има йерархична структура, която се развива постепенно. Включва пет компонента: концентрация, устойчивост, обхват (обем), гъвкавост, разпределеност, които взаимно се допълват и включват предходните. Ядрото на вниманието се изгражда от компонентите концентрация и устойчивост. Концентрацията е свойство на вниманието, което характеризира степента на насоченост и съсредоточеност към даден обект. Устойчивостта е свойство на вниманието да се насочва и съсредоточава към даден обект или дейност за продължително време. Обхватът е съсредоточеност и устойчивост към повече от един обект и съществува само при наличието на концентрацията и устойчивостта. Гъвкавостта е свойство на вниманието бързо да се пренасочва (превключва) от един обект към друг или от една дейност към друга. Разпределеност на вниманието наричаме свойството му да се насочва едновременно към няколко обекта или дейности. При нея е необходимо да са налице предходните четири компонента. Вниманието е условие за всички моменти на образователния процес. Особено важно е да се подчертае участието му при възприемането на учебното съдържание [6].

Детска церебрална парализа (ДЦП) е увреждане на развиващия се мозък на новороденото. Засягат се в различна степен, различни сфери от дейността на мозъка, а именно координацията на движенията и позата на тялото, фината моторика, говора, интелекта, перцепцията, емоциите, което понякога се комбинира с епилепсия и други отклонения. Честота на ДЦП в Европа е 2,0 - 2,5 на 1000 новородени деца [4].

Епилепсията е хронично заболяване на главния мозък, което се изразява с повтарящи се краткотрайни пристъпни, периоди на двигателни и/или психични промени вследствие едновременна възбуда на голям брой мозъчни неврони (нервни клетки). Епилептичното изменение на невроните настъпва в резултат на различни мозъчни увреди. Някои от тези увреди са трайни и окончателни (прекарана травма по време на раждане), възпаление на главния мозък (енцефалит), интоксикация [4].

Понятието умствена изостаналост е хетерогенно разстройство с различна етиология и патогенеза. Характеризира се с недоразвитие на интелектуалните и адаптационните възможности на човека, които са под средното интелектуално ниво. С най-голяма разпространеност е mental retardation – умствена изостаналост. Това понятие се официализира с употребата му от Международната класификация на болестите и от СЗО. В Десетата ревизия на Международната класификация на болестите рубрика „Умствена изостаналост F 70 – F 79” се конкретизира, че: “Умствената изостаналост е състояние на задържано или непълно развитие на интелекта, характеризиращо се с нарушения на уменията, които възникват в процеса на развитие и дават своя дял във формирането на общото ниво на интелигентността, т.е. когнитивните, речевите, двигателните и социалните умения.”. Умствената изостаналост като понятие и диагноза решава съдбата на хиляди деца всяка година [4].

Концепцията за „необучаеми” умствено изостанали деца е архаична. Тя скоро отразява ограниченията в образователните програми за отделните степени и е резултат от продължителното налагане на медицинския модел на интерпретация на умствената изостаналост, приложим в клиничната практика. Голяма част от децата с умствена изостаналост успешно могат да се обучават в модела на интегрирано образование [1,5].

Достъпът за обучение в общообразователно училище и наличието на подкрепяща среда за деца с увреждания, имащи специални образователни потребности са предпоставка за равнопоставеност и равни възможности в обществото, с цел пълноценното им участие в живота. В България значителен брой от децата с увреждания не получават образование или се обучават в домовете си чрез индивидуална форма на обучение. Така те са лишени от възможността да общуват със своите връстници, да бъдат самостоятелни и равнопоставени. В резултат на това голяма част от техните възможности и социалните им умения остават недостатъчно развити. Дългосрочните последици от такъв подход са трайна социална изолация и неумение за справяне с житейски ситуации [1,5].

Хипотеза: Допускаме, че обучението по ФВ и спорт при ученичка с увреждания, която има специални образователни потребности (СОП) води до подобряване на устойчивостта, концентрацията и гъвкавостта на вниманието.

Цел: Да се проучи влиянието на заниманията с физически упражнения и спорт върху компонентите на вниманието при ученичка със СОП.

Задачи:

1. Да се изследва устойчивост, концентрация и гъвкавост на вниманието на „А”, дете със СОП, преди и след занимания с физически упражнения и спорт.

2. Да се установи влиянието, което оказват часовете по физическо възпитание и спорт върху концентрацията, устойчивостта и гъвкавостта на вниманието й.

Методически инструментариум:

1. Проба на Пиерон - Рутер за устойчивост и концентрация на вниманието. На детето се предлага лист с изображение на сто геометрични фигури, като в първите четири има определени знаци, поставени от експериментатора. То попълва знаците във фигурите за контролно време. Резултатите се изчисляват с помощта на математически формули.

2. Методика на Т. В. Петухова за гъвкавост на вниманието. При експеримента се използват цветни ленти от хартия със син, жълт, червен и зелен цвят. От всеки цвят има по 400 ленти. Процедурата на експеримента се състои в това, че от децата се иска да сортират лентите (по цвят), които са предварително разбъркани. При изпълнението се замерва време. Броят на цветните ленти при „А” е намален, тъй като сме се съобразили с епикризата на детето. Резултатите се изчисляват с помощта на математически формули.

Обект на изследване е „А“ на 14 години. При провеждане на изследването ученичката учи в ОУ „Г.С. Раковски“- гр. Варна. Тя е с 88% нетрудоспособност установена с решение на ТЕЛК: детска церебрална парализа-долна спастична парализа, епилепсия - парциални пристъпи с вторична генерализация и лека умствена изостаналост. По желание на детето и родителите в плана за обучение са включени часове по ФВ и спорт. В V-ти клас часовете са били 32 (1 час седмично), а в VI-ти и VII-ми клас (през последните 2 години) часовете са 68 (2 часа седмично).

Организация на изследването: Изследването относно влиянието на физическите упражнения и спорта върху компонентите на вниманието при дете със СОП е проведено през учебната 2012/13г в гр. Варна.

Анализ на данните: Имайки предвид заболяванията и след направения анализ на физическото състояние на ученичката е изготвена индивидуална учебна програма от преподавателя по физическо възпитание и спорт в ОУ „ П. Р. Славейков“.

Таблица 1.

Учебна програма за учебната 2012/2013 г.

	Основни ядра	I срок	II срок
1.	Лека атлетика – в т.ч. тестове двигателни качества	6 часа	5 часа
2.	Гимнастика	6 часа	5 часа
3.	Спортни игри: Волейбол	9 часа	12 часа
	Баскетбол	9 часа	12 часа
	Допълнително ядро		
1.	Народни танци	4 часа	-----
	Общо часове	34 часа	34 часа

С така изготвената и представена учебна програма (таблица 1) е намерен баланс между изискванията на МОН за развитие на двигателните способности и усвоените от „А“ спортно технически умения.

За да постигнем целта и проверим постигнатите резултати проведехме три пъти през учебната година, изследването за устойчивост, концентрация и гъвкавост на вниманието. Данните показани в таблица 2 ни дават право да заявим, че при ученичката „А“ се наблюдават промени в стойностите за устойчивост и съсредоточеност на вниманието след часовете по физическо възпитание и спорт.

Таблица 2.

Показатели за устойчивост и концентрация на вниманието

2012/2013	устойчивост	концентрация
В началото на учебната година	1,20	0,83
	1,02	0,98
След час по ФВ и спорт	1,00	1,00

Отчитаме намаляване на грешките и времето за попълване на теста. В предучилищна възраст вниманието се отчита като устойчиво и съсредоточено, ако детето изпълни пробата за четири - пет минути с три, четири грешки и пропуски общо. Резултатите след часовете по ФВ и спорт са: А = 1,02, К = 0,98 (2 грешки, 4мин 51сек) и А = 1,00, К = 1,00 (без грешка, 4мин 18сек). Позоваваме се на Коган и неговите данни поради факта, че „А“ е с умствена изостаналост.

За да установим има ли промени в компонента гъвкавост на вниманието използвахме методиката на Петухова, която се препоръчва за деца от предучилищна и начална училищна възраст. Предвид епикризата и заболяванията на „А“, при провеждане на изследването, използвахме 50 броя цветни ленти (25 червени и 25

зелени). Показателите за гъвкавост на вниманието са засичани 3 пъти, един път в началото на учебната година и два пъти след заниманията с физическо възпитание и спорт (табл. 3).

Таблица 3.

Показатели за гъвкавост на вниманието

	Общо време за изпълнение в секунди	Брой отвлечения на вниманието	Времетраене на отвлечанията на вниманието в секунди	Брой сортирани ленти	Брой допуснати грешки
В началото на учебната година	480	3	9	50	7
След час по ФВ и спорт	430	0	0	50	2
	388	0	0	50	0

При проведените изследвания и според данните от таблицата отчитаме намаляване на времето за изпълнение и броя допуснати грешки след часа по ФВ и спорт, което е свидетелство за подобряване на компонента гъвкавост на вниманието.

От представените данни и направените анализи се потвърди нашата хипотеза, че обучението по ФВ и спорт при ученичка с увреждания, която има специални образователни потребности води до промени и подобряване устойчивостта, концентрацията и гъвкавостта на вниманието (табл. 2 и 3).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За спортната практика е важно компетентното и рационално използване на физическите упражнения и спортни занимания при ученици със СОП, за реализиране на полезният ефект от физическото натоварване. Отчитаме подобряване на изследваните компоненти на вниманието след часовете по физическо възпитание и спорт.

Препоръчваме при деца със СОП, часовете по физическо възпитание и спорт да бъдат минимум 2 часа седмично, съобразно учебния план и учебните програми на училището. След часовете по физическо възпитание и спорт, да следват учебни часове изискващи концентрация, устойчивост и гъвкавост на вниманието.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] 28. 11. 2010 - Национален план за интегриране на деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания в системата на народната просвета.
- [2] http://signlanguage-bg.com/bg/tests/vnimanie/proba_na_pieron_ruther.pdf - Проба на Пиерон-Рутер
- [3] <http://abooks2.hit.bg/reakciavnimanie.pdf> - Методика на Петухова
- [4] <http://www.nchi.government.bg/Xrevizia.html>, Международна класификация на болестите – 10 ревизия
- [5] http://www.cpcentresof-bg.com/bg/CognitiveBehaviour/diagnostics/03_obuch.html, Обучителни проблеми при деца с церебрална парализа и проблеми в развитието.
- [6] Попов, Н., Психология. Обща психология – НСА-Прес, С., 2009.

За контакти:

Михаела Варнева, д.м. – Медицински колеж, в структурата на Медицински университет Варна, 9000, бул. „Цар Освободител“ 84, e-mail: varneva@mail.bg

Доц. Галина Домусчиева-Роглева, доктор; Катедра „Психология, педагогика и социология“, НСА „В. Левски“, гр. София;, (02) 4014(276);
e-mail: galinarogleva@abv.bg

Докладът е рецензиран.